

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 336.1:352

М.Д. ЛАМСЬКИЙ,
аспірант, Київський національний економічний інститут ім. Вадима Гетьмана

Шляхи реформування бюджетів органів місцевого самоврядування

У статті досліджено можливі напрями розширення дохідної бази місцевих бюджетів України та результативність їх впровадження. Проаналізовано можливість розширення повноважень органів місцевого самоврядування у процесі здійснення видатків. Подано ряд пропозицій щодо вирішення поставлених проблем.

Ключові слова: міжбюджетні відносини, місцевий бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету.

В статье исследованы возможные направления расширения доходной базы местных бюджетов Украины и результативность их внедрения. Проанализированы возможности расширения полномочий органов местного самоуправления в процессе осуществления расходов. Представлен ряд предложений по решению поставленных проблем.

Ключевые слова: межбюджетные отношения, местный бюджет, доходы бюджета, расходы бюджета.

The article examines possible directions expanding the revenue base of local budgets in Ukraine and the effectiveness of their implementation. The possibility empowerment of local governments in the process of spending. Filled a number of proposals to address the problems.

Keywords: intergovernmental relations, local budget, budget revenues, expenditures.

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції України в нашій державі визнається та гарантується місцеве самоврядування. Реалізація цього права територіальними

громадами неможлива без забезпечення відповідними фінансовими ресурсами. Фінансовою основою місцевого самоврядування в Україні є місцеві бюджети.

В Європейській хартії про місцеве самоврядування проголошено, що органи місцевого самоврядування мають володіти необхідним обсягом власних джерел для виконання покладених повноважень. В українській реальності до таких власних джерел можна віднести локальні (власні) податки та збори і (умовно) закріплені кошти, що передаються з державного бюджету. Їхня питома вага становить відповідно 5–7 та 60%. Іншу частку складають трансферти.

Децентралізація визначена пріоритетним напрямком реформування бюджетної системи України, проте без розширення дохідної бази місцевих бюджетів неможливо забезпечити їх наповнюваність та ефективність функціонування.

Проблема нестачі фінансових ресурсів на місцевому рівні набула важливого значення для всієї країни. Основна частина доходів місцевих бюджетів утворюється за рахунок частки від загальнодержавних податків. Це свідчить про недостатність фіскальної незалежності місцевих бюджетів.

Низький рівень власних стабільних доходів значно обмежує вплив місцевих органів влади на соціально-економічний розвиток регіонів. Тому розширення та оптимізація джерел наповнення місцевих бюджетів є надзвичайно актуальним завданням, вирішення якого сприятиме підвищенню рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування і якісному виконанню покладених на них завдань та функцій.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Для ситуації, яка склалася в Україні, є ряд різних пропозицій щодо формування дохідної бази місцевих бюджетів. Стратегія держави у сфері фінансів вимагає змін з тим, щоб вони були орієнтовані на регіон, адже ринкова економіка вимагає суттєвого збільшення використання фінансових ресурсів на території їх створення. Це положення фактично підтверджують ряд науковців, які вважають за необхідне спрямовувати до місцевих бюджетів відрахування від тих податків і платежів, які надходять до державного бюджету з відповідної території у вигляді певного відсотка відрахувань від загальнодержавних податків, або зафіксувати стабільні частки різних рівнів влади (центральної, регіональної, місцевої) у розподілі загальнодержавних податків.

Пропонується зараховувати до місцевих бюджетів податок на додану вартість, оскільки він, на думку авторів, рівномірно розподіляється по території країни, є менш чутливим до коливань кон'юнктури, а його надходження прямо пов'язане з рівнем розвитку і результатами економічної діяльності в регіонах. Існує думка про те, що податок на прибуток і податок з доходів фізичних осіб, повинні розподілятися між державним і місцевими бюджетами.

Загалом, ключовими питаннями розширення джерел наповнення місцевих бюджетів присвятили свої праці ряд фахівців і науковців, серед яких М. Бутко, К. Білокур, С. Мельник, С. Криниця, А. Соколовська, В. Новиков, С. Слухай.

Більшість з них вважає за необхідне ввести спеціальний цільовий податок – для фінансування об'єктів соціальної сфери підприємств, які передаються місцевим радам у розмірі 2% від обсягу реалізованої продукції підприємств усіх форм власності (при відповідному скороченні інших податків); акумулювати в місцевих бюджетах не менше 50% ренти за використання мінеральних ресурсів, а також коштів від приватизації державного та комунального майна.

Ряд фахівців пропонує використати для цієї мети спеціальний фонд, що має формуватися за рахунок податків, які характеризуються найбільшою стабільністю, податку на додану вартість і прибуткового податку з громадян. Він також вважає за необхідне використовувати «принцип розподілу фонду трансфертів на окремі контингенти відповідно до видів територіальних об'єднань із метою врахування відмінностей в їх фінансових потребах та фінансовому потенціалі».

Метою статті є вивчення проблеми недостатності дохідної частини місцевих бюджетів для виконання покладених на них повноважень та розробка конкретних пропозицій щодо її вдосконалення для зміцнення фінансової основи регіонів.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- дослідити призначення місцевих бюджетів та їх ролі у соціально-економічних процесах;
- дослідити проблеми формування місцевих бюджетів;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення існуючого механізму формування дохідної частини місцевих бюджетів.

Виклад основного матеріалу. В умовах наростання ризиків погіршення економічної ситуації в світі, що знижує потужність зовнішніх чинників економічного зростання України, бюджетна політика в середньостроковій перспективі має стати інструментом реалізації внутрішнього потенціалу зростання.

У процесі розвитку цієї стратегії необхідно забезпечити ефективну реалізацію поточних завдань бюджетної політики при збереженні високої динаміки реформ.

Світова практика має приклади застосування різного роду моделей розподілу повноважень між центральними і місцевими рівнями влади. Дослідження щодо цього питання свідчать про те, що ефективність бюджетної системи ґрунтується на децентралізованому наданні більшості суспільних благ.

Збільшення обсягів місцевих бюджетів в Україні та підвищення їхньої ролі в економічному і соціальному розвитку країни можливі на рахунок делегування з центрального на місцевий рівень повноважень щодо надання суспільних благ у галузях охорони здоров'я, освіти, духовного та фізичного розвитку, соціального захисту тощо. Це ще раз відображає важливість закріплення необхідних для їх виконання бюджетних ресурсів.

Попри низку ефективних кроків у сфері державної політики, вжитих останнім часом стосовно поліпшення стану місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, бюджети територіальних громад залишаються не в повній мірі спроможними фінансувати потреби регіонального рівня, які періодично постають у вирішенні нагальних проблем місцевого розвитку.

Заслуговує на увагу думка про необхідність встановлення взаємозв'язку між бюджетними витратами й результатами економічної діяльності регіону, тобто формувати дохідну частину місцевих бюджетів залежно від обсягу створених на відповідній території фінансових ресурсів. Ця пропозиція знайшла своє відображення, коли органи місцевого самоврядування перейшли на «Програмно-цільовий метод» формування видатків місцевих бюджетів, цим самим даючи можливість для аналізу ефективності та повноти забезпечення покладених на них повноважень.

Вбачаючи в поглядах фахівців можливість для раціональних змін у процесі розширення дохідної частини місцевих бюджетів, варто зауважити також про доцільність відновлення ринкового збору, який у свій час відігравав значну роль у формуванні доходів місцевих бюджетів. Зважаючи на те що ринковий збір є постійним, стабільним та простим для адміністрування, можна констатувати про помилковість ліквідації його справляння.

Перші кроки на шляху до реформування було запропоновано в Бюджетному кодексі України, де висвітлено ряд кардинальних змін, які вбачаються важливим кроком на шляху до зміцнення місцевого самоврядування, забезпечення фінансової стабільності в його розвитку і спрямовані насамперед на вдосконалення доходної бази місцевих бюджетів.

До основних змін, що прийняті у новій редакції Бюджетного кодексу України в частині місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин, належить віднести положення, які передбачають:

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

– перше – розширення складу доходів місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів (кошик перший), шляхом включення – плати за видачу окремих видів ліцензій та сертифікатів, за державну реєстрацію, за використання інших природних ресурсів, за надані в оренду ставки, що знаходяться в басейнах річок загальнодержавного значення, а також збору за спеціальне використання водних ресурсів загальнодержавного значення;

– друге – особливості щодо здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій, щодо управління бюджетними коштами та борговими зобов'язаннями (зокрема, зменшено критерій чисельності населення, за яким міста мають право на здійснення зовнішніх запозичень з 800 до 500 тис. жителів (у результаті розширюється перелік таких міст (за даними статистики, на початок 2008 року населення понад 800 млн. мешканців мали п'ять міст: Київ, Донецьк, Одеса, Дніпропетровськ, Харків, а понад 500 млн. грн. – крім них, додаються Запоріжжя, Львів, Кривий Ріг та Миколаїв); органам місцевого самоврядування надано право на конкурсних засадах розміщувати тимчасово вільні кошти місцевих бюджетів на депозитах або шляхом придбання цінних паперів; унормовано можливість отримання позичок, в тому числі на покриття тимчасових касових розривів для бюджету розвитку, а також середньострокових; розширено перелік можливих випадків затвердження місцевих бюджетів з дефіцитом і з профіцитом);

– третє – зарахування з 2010 року податку на прибуток за місцезнаходженням підприємства, філії (відокремленого підрозділу); зарахування, починаючи з 2011 року, податку з доходів фізичних осіб за місцем реєстрації платника податку.

Одним з ключових положень законопроекту в частині місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин стали особливості формування взаємовідносин між державним бюджетом та бюджетами сіл, селищ і міст районного значення – перехід на прямі міжбюджетні стосунки. Це означає, що розрахунки із визначення дотацій вирівнювання місцевим бюджетам та коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, будуть здійснюватися безпосередньо Міністерством фінансів України, а обсяги цих міжбюджетних трансфертів будуть затверджуватись у законі про державний бюджет (це 12 тисяч 111 місцевих бюджетів замість 691 бюджету, які мають прямі відносини з державним бюджетом сьогодні).

Крім того, запровадження податку на нерухомість, який визначається як складова місцевих податків і зборів дозволить поповнити доходи бюджетів місцевого самоврядування орієнтовно на 370 млн. грн.

Подальше реформування має бути логічним продовженням попередніх трансформацій і спрямовуватися на такі стратегічні цілі:

– збільшення обсягу надходжень від власних джерел місцевих бюджетів;

– зменшення фінансової залежності місцевих бюджетів від державного бюджету;

– зростання обсягів залучення ресурсів, у тому числі інвестиційних;

– підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів.

Розглянемо перспективи розвитку даних цілей та проведемо аналіз їх реалізації, за попередні роки впровадження бюджетної політики.

1. Збільшення надходжень від власних джерел – місцевих податків та зборів

Важливою складовою власних доходів місцевих бюджетів повинні становити місцеві податки та збори. Принципово вагоме значення має закріплення за місцевими бюджетами таких податків, які гарантуватимуть органам місцевого самоврядування стабільні надходження доходів та їх рівномірний горизонтальний розподіл.

Передання до категорії місцевих податків і зборів єдиного податку і введення нових податків – податку на нерухоме майно, туристичного збору та збору за провадження окремих видів підприємницької діяльності, модифікація збору за місця для паркування транспортних засобів – поки що мають неоднозначні фінансові результати:

– збільшилися надходження від місцевих податків та зборів – якщо за 2010 рік обсяг надходжень від місцевих податків та зборів становив 614,1 млн. грн, а частка у доходах місцевих бюджетів – 1,07%, то за аналогічний період 2011 року ці цифри становили відповідно 1931,7 млн. грн. і 3,1%. Проте таке зростання відбулося лише за рахунок єдиного податку. Фінансово незначним за даних умов оподаткування виглядає податок на нерухоме майно – за оцінками Асоціації міст України, надходження від нього становили до 89 млн. грн. у 2012 році (0,11% запланованих доходів до місцевих бюджетів);

– єдиний податок має найбільшу частку і обсяги надходжень та є стабільним джерелом надходжень, проте з 2011 року він передається до бюджету розвитку, з якого фінансуються лише капітальні проекти;

– місцеві бюджети виявилися позбавлені таких вагомих джерел надходжень, як комунальний податок, податок з реклами та ринковий збір. Вони становили до 90% у структурі місцевих податків та зборів, зокрема ринковий збір – до 62%, особливо у містах із достатньою кількістю торговельних площ. Більшість надходжень від місцевих податків та зборів надходять до великих міст (через наявність у них об'єктів оподаткування);

– існують проблеми визначення бази оподаткування. Зокрема, прив'язка ставки оподаткування за чотирма місцевими податками і зборами (крім туристичного збору) не до ефекту від функціонування об'єктів оподаткування чи їх вартісної оцінки, а до величини мінімальної заробітної плати знижує стимулюючу роль таких податків;

– внаслідок значного обсягу тіньової діяльності та зайнятості поза увагою фіскальних органів залишаються персональні доходи громадян, підприємницька діяльність незареєстрованих суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу.

Зокрема, йдеться про втрати бюджету від недоотримано-го збору за запровадження окремих видів підприємницької діяльності, плати за землю та єдиного податку. Перебування у тіншовому секторі економіки значної частки туристичної діяльності спричинює зменшення потенційних надходжень від туристичного збору.

Реформа системи місцевих податків і зборів має відбуватися у двох напрямках – зміни переліку місцевих податків та зборів та проведення заходів щодо мобілізації наявних джерел оподаткування. Для досягнення таких цілей слід здійснити заходи:

- передання плати за землю до категорії місцевих податків та зборів з метою оптимального визначення бази оподаткування та збільшення надходжень;
- застосування гнучких ставок до податків і зборів, що надходять до місцевих бюджетів, відповідно до фази економічного циклу з поправкою на стан економіки регіону – збільшення ставок у фазі економічного зростання і зменшення у фазі спаду (на початковому етапі – у вигляді експерименту серед не дотаційних місцевих бюджетів);
- запровадження органами місцевого самоврядування туристичного збору на всіх наявних об'єктах оподаткування;
- контроль органів місцевого самоврядування за розміщенням об'єктів торгівлі та наданням послуг з метою повного використання потенційних фіскальних ресурсів;
- повне використання органами місцевого самоврядування резервів від збору за місця для паркування транспортних засобів шляхом контролю за наявністю договорів оренди на землю під парковки, меж і розміток парковок, приборів фіксації в'їзду автотранспорту на парковку.

II. Зменшення фінансової залежності місцевих бюджетів від державного бюджету

Тривала неможливість забезпечити місцеві бюджети за рахунок власних джерел надходжень призводить до зменшення частки власних доходів місцевих бюджетів у зведеному і, відповідно, до необхідності фінансового вирівнювання:

- незважаючи на задекларовану мету (розподіл часток державного та місцевих бюджетів у зведеному бюджеті країни за формулою 50:50), на практиці спостерігається співвідношення близько 78:22 за доходами і 57:43 за видатками;
- щорічно збільшується і частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів – у 2011 році вона становила 52,3%, що на 6,4 в. п. більше показника 2006 року. Показовою у цьому сенсі була заміна податку з власників транспортних засобів на збір за першу реєстрацію транспортних засобів (обидва – загальнодержавні податки). Упродовж 2011 року до бюджету від цих податків надійшло на 58,4% менше (податку з власників транспортних засобів – ще за 2010 рік) порівняно з 2010 роком. А на компенсацію втрат місцевим бюджетам надається субвенція на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання вулиць і доріг комунальної власності;
- формула розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів не враховує усіх специфічних умов господарювання кожної місцевості;

– несвоєчасне затвердження умов надання субвенцій призводить до затримок у їх перерахуванні, і відповідно – до тимчасової нестачі коштів.

Такі недоліки у розподілі дохідних джерел підкреслюють необхідність збільшення переліку місцевих податків та зборів і зміни механізмів надання цільових і нецільових трансфертів. Розширення фіскальної автономії місцевих бюджетів має відбуватися за такими напрямами:

- відновлення податку з власників транспортних засобів і його зарахування до місцевих бюджетів;
- збільшення фінансової самодостатності бюджетних установ шляхом формування переліку послуг соціальної сфери, що надаються на платній основі;
- підвищити контроль за вчасним наданням субвенцій із державного бюджету.

III. Збільшення обсягу залучення ресурсів

Необхідність мобілізації органами місцевого самоврядування коштів не лише на поточний розвиток, а й на капітальні видатки зумовлює посилену увагу до таких складових бюджету, як субвенція на виконання інвестиційних програм (проектів) та бюджет розвитку, а активізації дій на ринку муніципальних цінних паперів:

- у 2011 році значно зросли доходи бюджету розвитку – загалом у 3,5 раза, у структурі доходів місцевих бюджетів їхня частка зросла з 4,2 до 13,6%. Це відбулося внаслідок спрямування надходжень від єдиного податку до бюджету розвитку (його частка нині становить 17,9%). Основним джерелом бюджету розвитку залишаються кошти, передані із загального фонду місцевих бюджетів, – 66,4%. До бюджету розвитку надходять і субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів, іншими вагомими джерелами є надходження від продажу землі (1,4%) та від відчуження майна, що знаходиться у комунальній власності (0,6%). Проте ці джерела не є фіскально значущими і залишаються непрогнозованими;
- упродовж 2011 року ДКЦПФР зареєстровано вісім випусків облігацій місцевих позик на суму 584,50 млн. грн. Проте частка облігацій місцевих позик становила за 2011 рік лише 0,50% у структурі всіх емісійних випусків цінних паперів. Загалом, у період з 2005 року цінні папери міських рад були емітовані лише у 30 містах. Перешкодами активного включення інших міст у процес випуску місцевих цінних паперів є недостатня прозорість операцій на фондовому ринку загалом, обмежений доступ до інформації про діяльність емітентів та поточну економічну ситуацію в місті (регіоні), обмеження емісії короткостроковими облігаціями, тривалість підготовки випуску (до 3 місяців), необхідність здійснення рейтингової оцінки облігацій до випуску, висока ризикованість інвестиційних проектів, під фінансування яких здійснюється випуск місцевих облігацій.
- Така ситуація з місцевими бюджетами демонструє недовідатність коштів на капітальні видатки, обмежені можливості їх здійснення внаслідок довгостроковості капітальних

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

проектів, строк виконання яких не обмежується одним бюджетним роком.

Підвищення ролі інвестиційної складової у доходах місцевих бюджетів має відбуватися за такими напрямками:

- розкриття і повне використання наявних джерел інвестиційних ресурсів за рахунок активізації місцевої господарської ініціативи;

- розширення дохідних джерел бюджету розвитку за рахунок: внутрішніх та зовнішніх позик на інвестиційні цілі, доходів бюджету від використання і приватизації об'єктів власності, доходів від попередніх бюджетних інвестиційних асигнувань, відрахувань від розміщення державних цінних паперів, частини доходів від зовнішньоекономічної діяльності;

- розширення доступу органів місцевого самоврядування до кредитних ринків шляхом подальшого поступового розширення переліку адміністративно-територіальних одиниць, які мають право здійснювати такі запозичення, збільшення частки середньострокових облігацій у випусках муніципальних цінних паперів, скасування вимоги щодо рейтингової оцінки облігацій до їх емісії, збільшення частки видатків загального фонду місцевого бюджету, що спрямовується на обслуговування боргу, збільшення частки середньострокових облігацій у випусках муніципальних цінних паперів шляхом унормування принципів гарантування державою місцевого боргу.

IV. Підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів

Механізм здійснення видатків місцевих бюджетів має низку недоліків, які неможливо подолати у межах чинного законодавства. Найважливішими з них є:

- неможливість оцінити ефективність видатків;
- нецільове, іноді неправомірне витрачання суттєвої частки коштів із місцевих бюджетів;

- відсутність чіткого механізму фінансування делегованих повноважень.

З огляду на недостатність фінансування делегованих (державних) повноважень із державного бюджету місцеві ради часто спрямовують на виконання делегованих повноважень власні надходження, тим самим позбавляючи ресурсів житлово-комунальне господарство, місцеві соціально-економічні і культурні програми та інші. Причиною такого становища є дестабілізація процесу прогнозування надходжень і витрат місцевих бюджетів.

Такі недоліки можна усунути за допомогою програмно-цільового методу (ПЦМ) бюджетування. В 2011–2012 роках до навчання по складанню і виконанню бюджету за програмно-цільовим методом залучилися бюджети п'яти регіонів (Житомирська, Львівська, Луганська області, АР Крим та м. Київ) та районів і міст обласного (республіканського) значення у них. У 2013 році до них мають долучитися бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюватимуться згідно нормативно-правових актів. З 2014 року програмно-цільовий метод має поширитися на всі місцеві бюджети.

Поширення ПЦМ у майбутньому періоді вимагає:

- конкретизації цілей і завдань у бюджетних програмах, встановлення видів планування і переліку показників, що застосовуються у ньому;

- забезпечення планування показників, передбачених програмами соціально-економічного розвитку на середньострокову перспективу, під час середньострокового бюджетного планування.

Запровадження практики програмно-цільового бюджетування (ПЦМ) серед регіонів і на цій основі поступовий перехід до середньострокового бюджетного планування може ефективно відбутися за умов змін системи планування видатків із місцевих бюджетів, зокрема:

- проведення аналізу цільових програм, що фінансуються з місцевих бюджетів, припинення дії неефективних з них та тих, у яких дублюються цілі;

- запровадження механізму концентрації фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках регіонального розвитку, визначених у стратегіях регіонального розвитку;

- розробки типових переліків бюджетних програм та результативних показників їх виконання за видатками, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

- збору та систематизації даних щодо вартості послуг, які надаються в регіонах, з метою більш точного обрахування видатків;

- удосконалення системи моніторингу й оцінювання використання бюджетних коштів, забезпечення зовнішнього аудиту місцевих фінансів, запровадження внутрішнього аудиту.

Висновки

Отже, беручи до уваги вище наведене, робимо висновок, що вирішення питання зміцнення фінансової бази територіальних громад можливе шляхом змін, що визначає механізм справляння податкових надходжень до бюджетів різних рівнів.

З метою збільшення доходної частини місцевих бюджетів доцільним є:

- внести зміни в Податковому кодексі України в частині муніципального оподаткування та реформування складу загальнодержавних та місцевих податків і зборів;

- розширити повноваження органів місцевої влади. Збільшення витрат на дотації та субвенції місцевим бюджетам пов'язане із значною диференціацією умов і рівня розвитку економіки регіонів, а отже і можливостей акумулювання податків. Оскільки економічні умови не можуть змінюватися скрізь одночасно і однаковою мірою, то вирішення завдань щодо забезпечення певного мінімуму видатків місцевих бюджетів і надалі вимагатиме централізації у державному бюджеті чималих коштів.

Отже, виникає суперечність між двома концепціями: передання значної частини відповідних повноважень органам місцевого самоврядування базового рівня та розширення податкових гарантій для місцевих бюджетів, з одного боку, та з іншого – забезпечення єдиного мінімуму бюджетних

коштів у розрахунок на душу населення незалежно від місця його проживання. Вирішення цієї суперечності можна досягти тільки в тому випадку, коли розміри територіальних громад відповідають обов'язкам, покладеним на відповідні органи місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства фінансів України «Правила складання паспортів бюджетних програм, звіту про їх виконання» 29.12.2002, №1098.
2. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання / І.В. Запатріна. – К.: Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. – 528 с.

3. Криворучко О.В. Особливості використання програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів / О.В. Криворучко, Д.А. Харитонов, М.І. Цюцюра // Управління проектами. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/urss/2010_3/27-32.pdf.

4. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Л.В. Лисяк. – К.: ДНУ АФУ, 2009. – 600 с.

5. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія / Ю.В. Пасічник. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд.», 2005. – 642 с.

А.В. БАЗИЛЮК,

д.е.н., професор, Національний транспортний університет

Дослідження причин низького рівня продуктивності праці в Україні

Стаття присвячена дослідженню деяких важливих причин низького рівня продуктивності праці в Україні та узагальненню чинників, що сприятимуть її зростанню на макrorівні.

Ключові слова: продуктивність праці, валовий внутрішній продукт, внутрішня мобільність робочої сили, ефективність, макrorівень.

Статья посвящена исследованию некоторых важных причин низкого уровня производительности труда в Украине и обобщению факторов, способствующих ее росту на макроуровне

Ключевые слова: производительность труда, валовой внутренний продукт, внутренняя мобильность рабочей силы, эффективность, макроуровень.

The article investigates some of the important causes of low productivity in Ukraine and finalization of the factors that contribute to its growth at the macro level.

Keywords: labor productivity, gross domestic product, the internal labor mobility, efficiency, macro level.

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення зростання продуктивності праці останнім часом набувають особливої актуальності у зв'язку з необхідністю забезпечення підвищення конкурентоспроможності національних економік.

Досвід реформування економіки України дозволив вирішити певне коло ключових макроекономічних проблем, проте існують фактори, які потребують вивчення з метою здійснення комплексного аналізу та регулювання економічного розвитку. Серед них ключовою проблемою є систематизація на макrorівні причин низької продуктивності праці.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. На сьогодні фактори зростання продуктивності праці досліджено достатньо широко. В сучасній економічній думці чимало ав-

торів пропонують системи факторів зростання продуктивності праці залежно від різних ознак. До них належать: Н. Тарасевич, Ш. Нішанов, О. Германова, Н. Власова, І. Мірзаєв, Л. Соколова, І. Бондар, А. Ревенко, О. Сологуб, С. Шумська. В їхніх роботах основна увага була приділена чинникам зростання продуктивності праці на рівнях видів економічної діяльності та підприємств. Фінансово-економічна криза, яка поглинула вітчизняну економіку, зумовлює необхідність систематизувати чинники на макrorівні, що негативно впливають на продуктивність праці.

У зарубіжній економічній науці макроекономічні фактори впливу на продуктивність праці були достатньо глибоко досліджені такими вченими, як Дж. Кендрік, М. Абрамовіч, Е. Денісон, Д. Йоргенсон, Р. Холл, Ч. Джонс. Але їхні роботи були зосереджені насамперед на кількісному вимірюванні джерел економічного зростання.

Мета статті. Здійснити дослідження деяких важливих причин низького рівня продуктивності праці в цілому по економіці та окреслити чинники її зростання в Україні.

Виклад основного матеріалу. За визначенням Економічної енциклопедії: «Продуктивність праці, плідність, ефективність, продуктивність виробничої діяльності людей. Продуктивність праці вимірюється кількістю продукції, виробленої працівником у сфері матеріального виробництва за одиницю робочого часу (годину, зміну, місяць, рік), або кількістю часу, який був витрачений на виробництво одиниці продукції» [1].

Отже, енциклопедія взагалі не надає будь-якого визначення цьому поняттю, а одразу переходить до способів його вимірювання, що пов'язано з тим, що продуктивність праці відноситься до базових (первинних, інтуїтивних) понять, відносно яких не існує більш широких понять, а навпаки, інші поняття визначаються через базові. Тут йшлося про визначення через більш широке поняття, що називають дедуктивним виз-